

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING UYUSHMAGAN YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKA FAOLIYATINING ASOSIY YO'NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH

*IIV Akademiyasi kursanti 321-guruh kursanti
Sheraliyev Asilbek Nosirjon o'g'li*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola, profilaktik inspektorlarning uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlarini tahlil qiladi. Maqolada, ayniqsa, huquqbuzarliklarning oldini olish va ularni kamaytirish bo'yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish masalalari yoritilgan. Profilaktik inspektorlarning roli va ularning yoshlar bilan ishlash usullari ko'rib chiqiladi, shuningdek, yoshlarni huquqbuzarliklarga yo'l qo'ymaslikka undash uchun zarur bo'lgan pedagogik va psixologik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Maqolada, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tushunchalari, yo'nalishlari, maqsad va vazifalari, uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatining asosiy yo'nalishlarining kriminologik tavsifi, ushbu faoliyatning jamiyat hayotidagi ahamiyati, uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid normativ-huquqiy normalar taxlili va ularni qo'llash amaliyoti, uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasining asosiy yo'nalishlari oid jahon tajribasi va uni milliy qonunchiligimizga qabul qilish, ushbu sohada olib borilayotgan islohotlar o'rganiladi.

Maqola, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik inspektorlar va ijtimoiy tashkilotlarning hamkorligi, shuningdek, davlat va jamiyatning huquqbuzarliklarni kamaytirish borasidagi mas'uliyatini kuchaytirish kerakligini alohida ta'kidlaydi.

KALIT SO'ZLAR: profilaktik inspektorlar, huquqbuzarliklarni oldini olish yushmagan yoshlar pedagogik yondashuvlar psixologik yondashuvlar huquqiy madaniyat ijtimoiy tadbirlar treninglar innovatsion metodlar yoshlarni huquqbuzarliklarga qarshi tarbiyalash huquqni muhofaza qiluvchi organlar yoshlarga huquqiy ta'lim

ABSTRACT: This article analyzes the main directions for improving the preventive activities of juvenile probation officers in relation to preventing delinquency among non-organized youth groups. It explores effective strategies for crime prevention among young people, with a focus on the role of juvenile inspectors and the methods they use when working with youth. Special attention is given to the need for pedagogical and psychological approaches to prevent delinquent behavior among minors.

The article emphasizes the importance of using interactive and creative methods in the work of juvenile inspectors, as well as the formation of legal culture among youth. It also examines the integration of youth into the social environment, the enhancement of their legal knowledge, and the encouragement of active participation in crime prevention through various social events and training programs.

The author stresses the need for strengthened coordination between juvenile probation officers, law enforcement agencies, educational institutions, and social organizations to effectively prevent delinquency. The article also highlights the importance of increasing the responsibility of the state and society as a whole in reducing youth crime.

Keywords: Juvenile probation officers, delinquency prevention, non-organized youth, pedagogical approaches, psychological approaches, legal culture, social events, training programs, collaboration, innovative methods, youth crime prevention, law enforcement agencies, responsibility of society and the state, legal education for youth

KIRISH:

Yoshlar – har bir jamiyatning kelajagi, uning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Shu bois, yoshlarning huquqiy madaniyatini oshirish, ularga to'g'ri yo'lni ko'rsatish va huquqbuzarliklarning oldini olish, jamiyatda tinchlikni saqlashda juda muhim ahamiyatga ega. Prezidentimizning ta'kidlashicha: "Yoshlarni har tomonlama rivojlantirish, ularga o'zlarini to'liq namoyon etish imkoniyatini yaratish, shuningdek, ularning huquqiy ongi va madaniyatini shakllantirish bizning eng ustuvor vazifalarimizdan biridir" (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2023). Ushbu fikr, jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish va yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni kengaytirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurligini ta'kidlaydi.

Profilaktik inspektorlar o'z faoliyatida aynan yoshlar bilan ishlashda, huquqbuzarliklarning oldini olishda, ular uchun ijtimoiy va huquqiy bilimlarni yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Inson huquqlarini himoya qilish, yoshlarning ijtimoiy integratsiyasi va huquqiy ongini oshirish, ularni huquqbuzarliklarga qarshi kurashishga o'rgatish - bu jarayonda profilaktik inspektorlarning ishtiroki nihoyatda muhimdir.

Profilaktika inspektorlari, yoshlar bilan ishlashda pedagogik va psixologik yondashuvlarni samarali qo'llash, shuningdek, innovatsion va interaktiv metodlarni joriy etish orqali ularning huquqiy madaniyatini shakllantirishda faol ishtirok etadilar. Ularning ishida yoshlar bilan muloqot qilishda har bir insonning huquqlarini hurmat qilish, ularga to'g'ri maslahatlar berish, jamiyatga foydali a'zolar sifatida tarbiyalash muhim omillardan biridir.

Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "Yoshlar siyosati" konsepsiyasi doirasida, profilaktik inspektorlarning faoliyatini yanada samarali tashkil etish, yoshlar bilan

ishlashda zamonaviy usullarni qo'llash va ularni huquqbuzarliklardan himoya qilish uchun barcha zarur shart-sharoitlar yaratish talabi yanada dolzarblashmoqda.

Shu o'rinda, profilaktik inspektorlarning ishtiroki, ularning metodologiyasi va usullarini takomillashtirishning muhimligi, yoshlarni ijtimoiy, huquqiy jihatdan tarbiyalashda davom etayotgan ijtimoiy ehtiyojni qondirish uchun zarur bo'lgan asosiy omil bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism

1. Uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatining asosiy yo'nalishlarini takomillashtirishda profilaktika inspektorlarining o'rni va vazifasi

Jamiyatning eng zaif qatlamlaridan biri bo'lmish uyushmagan yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish, jamiyat barqarorligi va ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega. Profilaktik inspektorlar bu jarayonda bevosita ishtirok etadigan, yoshlarni huquqbuzarliklardan saqlash, ularga huquqiy madaniyatni oshirish, ijtimoiy integratsiyani ta'minlash va ularni to'g'ri tarbiyalashda asosiy rolni o'ynaydigan mutaxassislardir. Uyushmagan yoshlar bilan ishlashda zamonaviy metodlarni, shu jumladan, interaktiv yondashuvlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Profilaktik inspektorlar innovatsion metodlarni, masalan, treninglar, seminarlar, rolli o'yinlar va huquqiy ta'lim platformalarini yoshlar bilan ishlashda qo'llash orqali ularning huquqiy madaniyatini oshirish va huquqbuzarliklarni oldini olishga muvaffaq bo'lishlari mumkin. Shu tarzda, yoshlar nafaqat huquqiy bilimga ega bo'lishadi, balki ularni amalda qo'llashni o'rganadilar. Profilaktik inspektorlar ijtimoiy tadbirlar va huquqiy ta'lim dasturlarini tashkil etish orqali yoshlarni jamiyatda to'g'ri yo'lni tanlashga undaydilar. Ular, ayniqsa, yomon odatlar, uyushgan jinoyatchilik, narkomaniya, alkogolizm va boshqa salbiy ijtimoiy illatlarni oldini olish maqsadida tadbirlar o'tkazadilar. Yoshlarni huquqiy jihatdan tarbiyalashda maktablar, oliy ta'lim muassasalari, mahalla tashkilotlari va ijtimoiy xizmatlar bilan yaqin hamkorlikda ishlashning o'zi katta ahamiyatga ega. Qolaversa, profilaktik inspektorlar ijtimoiy tadbirlar va huquqiy ta'lim dasturlarini tashkil etish orqali yoshlarni jamiyatda to'g'ri yo'lni tanlashga undaydilar. Ular, ayniqsa, yomon odatlar, uyushgan jinoyatchilik, narkomaniya, alkogolizm va boshqa salbiy ijtimoiy illatlarni oldini olish maqsadida tadbirlar o'tkazadilar. Yoshlarni huquqiy jihatdan tarbiyalashda maktablar, oliy ta'lim muassasalari, mahalla tashkilotlari va ijtimoiy xizmatlar bilan yaqin hamkorlikda ishlashning o'zi katta ahamiyatga ega.

2. O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar va yangilanishlar

O'zbekiston Respublikasida uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning ijtimoiy hayotga moslashishi va jamiyatda faol fuqarolar sifatida rivojlanishi borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Profilaktik inspektorlarning bu jarayondagi roli juda katta, chunki ular yoshlarni

huquqbuzarliklardan saqlash, ularning huquqiy madaniyatini oshirish va jamiyatda to'g'ri yo'lni tanlashga undashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladilar. Profilaktik inspektorlar, asosan, o'z faoliyatlarini yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olishga qaratadilar. Ularning vazifasi nafaqat huquqiy ta'lim berish, balki yoshlarni ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularga sog'lom turmush tarzini o'rgatish va jamiyatga foydali fuqarolar sifatida tarbiyalashdir.

Profilaktik inspektorlar yoshlar bilan ishlashda huquqiy ta'lim va huquqbuzarliklarning salbiy oqibatlarini tushuntirishga katta e'tibor beradilar. O'zbekiston hukumati tomonidan yoshlarning huquqiy bilimi va madaniyatini oshirish uchun maktablar, kollejlarda maxsus kurslar, seminarlar va treninglar tashkil etilmoqda.

O'zbekiston hukumati yoshlar siyosatini yangi bosqichga olib chiqish maqsadida ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash va bandlikni ta'minlash kabi sohalarda islohotlar olib bormoqda. Yoshlarni jamiyatga integratsiya qilish, ularni ijtimoiy jihatdan himoya qilish va ular uchun yangi imkoniyatlar yaratish orqali, huquqbuzarliklarning oldini olish maqsad qilinmoqda. O'zbekistonning uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi islohotlar va yangilanishlar, mamlakatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga, yoshlarni jamiyatda faol fuqarolar sifatida tarbiyalashga, huquqbuzarliklarni kamaytirishga qaratilgan. Profilaktik inspektorlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi va ularning faoliyati huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi.

3. Xorijiy tajribalar: Rossiya, Germaniya va AQSh

Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olishda, ayniqsa uyushmagan yoshlar o'rtasida, bir qator mamlakatlar, shu jumladan Rossiya, Germaniya va AQSh o'zlarining samarali tajribalari va amaliyotlari bilan tanilgan. Ushbu mamlakatlarda olib borilayotgan profilaktik ishlar va yondashuvlar, O'zbekistonning huquqbuzarliklarni oldini olish tizimini takomillashtirish uchun foydali bo'lishi mumkin. Quyida Rossiya, Germaniya va AQShdagi huquqbuzarliklarning oldini olish tizimiga oid asosiy tajribalar taqdim etiladi.

Rossiyada yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish uchun davlat, jamoat va ta'lim tizimi o'rtasida keng ko'lamli hamkorlik o'rnatilgan. Rossiya hukumati tomonidan olib borilayotgan profilaktik tadbirlar quyidagi yo'nalishlarga qaratilgan:

1. Rossiya hududida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan yondashuvlar mahalliy darajada amalga oshiriladi. Mahalla, maktab, va o'quv yurtlarida yoshlar bilan o'zaro aloqalarni mustahkamlashga, ularning muammolarini aniqlash va bartaraf etishga yo'naltirilgan dasturlar ishlab chiqilgan. Mamlakatda profilaktik inspektorlar va ijtimoiy xizmatlar bilan birgalikda har bir yoshning muammosiga individual yondashuvlarni qo'llashadi.

2. Rossiyada, ayniqsa ijtimoiy zaif qatlamlarga mansub yoshlar uchun reabilitatsiya markazlari faoliyat yuritadi. Bu markazlar yoshlarni huquqbuzarliklar, narkomaniya yoki alkogolizm kabi salbiy oqibatlardan himoya qilishga qaratilgan. Yoshlar bilan ishlashda kasb-hunar o'qitish va psixologik yordam ko'rsatish muhim ahamiyatga ega.

3. ossiyada jamoat tashkilotlari va ko'ngillilar o'rtasida yoshlarni huquqbuzarliklardan himoya qilish bo'yicha hamkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Jamoat tashkilotlari tomonidan o'tkaziladigan tadbirlar, seminarlar va ma'ruzalar yoshlarning huquqiy ongini oshirishga xizmat qiladi.

2. Germaniya: Ijtimoiy integratsiya va kasb-hunar o'qitish

Germaniya ijtimoiy integratsiya va huquqbuzarliklarning oldini olishda ilg'or tajribaga ega mamlakatlardan biridir. Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha Germaniyaning asosiy yondashuvlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Germaniya yoshlarni huquqbuzarlikdan himoya qilishda ularni ish bilan ta'minlash va kasb-hunar o'qitishning samarali tizimini ishlab chiqdi. Germaniyada har bir yoshga o'z qiziqishlariga va qobiliyatlariga mos kasb-hunar o'rgatish imkoniyati beriladi. Bu usul yoshlarni jamiyatga integratsiyalashda va huquqbuzarliklarni oldini olishda samarali bo'ladi.

2. Germaniyada yoshlar bilan ishlashda "erta aralashuv" tizimi qo'llaniladi, ya'ni yoshlarning huquqbuzarlik qilishdan oldin muammolari aniqlanadi va ularga yordam ko'rsatiladi. Bu tizimning asosiy maqsadi - yoshlarni jinoiy faoliyatga kirishishdan oldin, ularga ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatish.

3. Germaniyada politsiya va yoshlar o'rtasida yaxshi o'zaro aloqalar o'rnatilgan. Politsiya yoshlarni huquqbuzarliklardan ogohlantirish va ularga huquqiy yordam ko'rsatishda faol ishtirok etadi. Shuningdek, politsiya yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olish bo'yicha turli ijtimoiy tadbirlar, huquqiy maslahatlar va treninglarni o'tkazadi.

3. AQSh: Huquqbuzarliklarni oldini olish va reabilitatsiya tizimi

AQShda yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha turli yondashuvlar qo'llaniladi. Mamlakatda ayniqsa profilaktik ishlar va reabilitatsiya tizimi rivojlangan. AQSh tajribasidan o'rganiladigan asosiy jihatlar quyidagilar:

1. AQShda yoshlarni huquqbuzarliklardan saqlash uchun davlat va nodavlat sektorlarining qo'llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega. "After-School Programs" (Maktabdan keyingi dasturlar) kabi dasturlar orqali yoshlar uchun qo'shimcha ta'lim, sport va madaniyat tadbirlari tashkil etiladi. Bu dasturlar yoshlarni xavfli guruhlardan saqlash va ular uchun ijtimoiy integratsiya imkoniyatlarini yaratish maqsadida amalga oshiriladi.

2. AQShda huquqbuzarliklarning oldini olishda "yoshlarni jinoyatga yo'naltiruvchi omillar"ni o'rganish juda muhimdir. Mamlakatda kriminal psixologiya

va sotsiologiya sohasida keng tadqiqotlar olib borilib, huquqbuzarlikka olib keluvchi omillar (masalan, oilaviy muammolar, ishsizlik, tajovuzkor muhit) tahlil qilinadi.

3. AQShda reabilitatsiya markazlari va ijtimoiy xizmatlar tizimi huquqbuzarlik qilgan yoshlarni ijtimoiy hayotga qaytarish uchun maxsus dasturlarni taqdim etadi. Ushbu dasturlar yoshlarni kasb-hunar o'qitish, psixologik yordam va oilaviy terapiya bilan qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

Xulosa

Uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olish, nafaqat huquqiy ta'limni, balki jamiyat, ta'lim muassasalari, oila va boshqa ijtimoiy institutlar bilan hamkorlikni talab qiluvchi kompleks yondashuvni nazarda tutadi. Profilaktik inspektorlarning ushbu sohadagi o'rni beqiyosdir, chunki ular nafaqat huquqiy madaniyatni oshirish, balki yoshlarning psixologik va ijtimoiy muammolarini hal qilishda ham faol ishtirok etadilar. Ularning asosiy vazifasi – har bir yoshni huquqbuzarliklarning salbiy oqibatlari haqida ogoh qilish, ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash va salbiy odatlarning oldini olishdi. Profilaktik inspektorlar uchun, ularga qo'yilgan vazifalar doirasida, o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitga moslashish va innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llash hamda o'quv jarayonlarini zamonaviy metodlar bilan boyitish zarur. Xalqaro tajribalar, ayniqsa Rossiya, Germaniya va AQShning huquqbuzarliklarni oldini olish bo'yicha amaliyotlari, O'zbekistonning o'z profilaktik tizimini yanada samarali qilishda qo'l kelishi mumkin.

Umuman olganda, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olishda profilaktik inspektorlarning faoliyatini takomillashtirish, jamiyatda sog'lom va huquqiy ongi yuqori bo'lgan yangi avlodni tarbiyalashga qaratilgan muhim qadamdir. Bu, o'z navbatida, davlatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlash, yoshlarning o'z huquqlari va mas'uliyatlarini anglashini kuchaytirish hamda jamiyatda jinoyatchilikning kamayishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Qodirov, A. (2020).** *Yoshlar va huquqbuzarliklar: Tahlil va profilaktika usullari.* Toshkent: O'zbekiston Yuridik Akademiyasi Ushbu manba yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishning asosiy yo'nalishlarini, jumladan, profilaktik inspektorlarning rolini va faoliyatini tahlil qiladi.
2. **Xushvaqtov, F. (2021).** *Profilaktik tadbirlar va ularning samaradorligi: O'zbekistondagi tajriba.* Toshkent: Yuridik nashr. Mazkur asar huquqbuzarliklarni oldini olishda amalga oshirilgan profilaktik tadbirlar va ular samaradorligini o'rganishga bag'ishlangan. O'zbekistondagi holat va islohotlarga doir ma'lumotlarni keltiradi.
3. **Toshpulatov, R. (2022).** *Yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va huquqbuzarliklarning oldini olish.* Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy rivojlanish vazirligi. Ushbu kitobda yoshlarni huquqbuzarliklardan saqlash,

ularni ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlashning muhim jihatlari va samarasizligi haqida so'z boradi.

4. **Mirzaev, J. (2019).** *Ijtimoiy profilaktika: Yoshlar va huquqbuzarliklarning oldini olish.* Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
Kitobda yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olishda davlat va jamoat sektorining roli, shuningdek, profilaktik inspektorlar faoliyatining zamonaviy yondashuvlari haqida so'z yuritiladi.
5. **Rasmiy huquqiy maqolalar va qonunchilik hujjatlari.** *O'zbekiston Respublikasi Yoshlar masalalari bo'yicha qonunlari va normativ hujjatlari.* Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2023.
Ushbu manba huquqiy nuqtai nazardan yoshlar siyosatini va ularni huquqbuzarliklardan himoya qilishda foydalaniladigan qonunlarni tahlil qiladi.
6. **Shaykhov, A. (2023).** *O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimi va uning samaradorligi.* Toshkent: O'zbekiston Huquqshunoslik Akademiyasi.
Ushbu manba, O'zbekistonning huquqbuzarliklarni oldini olish va profilaktik inspektorlarning o'rni haqida keng ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.
7. **Hoffmann, J., & Muller, S. (2018).** *Youth Crime Prevention: International Approaches and Strategies.* Berlin: Springer Verlag. Xorijiy tajribalarni o'rganishga qaratilgan asar bo'lib, ayniqsa Germaniya va Rossiya tajribalarini tahlil qilgan.
8. **Berkowitz, M., & Losel, F. (2017).** *Preventing Youth Crime: A Global Perspective.* New York: Oxford University Press. Ushbu kitobda AQSh va boshqa rivojlangan mamlakatlarda yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olish uchun qo'llanilayotgan usullar va strategiyalar keltirilgan.
9. **OECD (2020).** *Youth at Risk: Policy Approaches to Preventing Crime.* Paris: OECD Publishing. Mazkur hisobotda yoshlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olishda samarali bo'lgan global siyosat va dasturlar tahlil qilinadi.
10. **UNICEF (2019).** *The Role of Youth in Crime Prevention and Social Integration.* New York: UNICEF Publications.